

підтримки ефективного суспільного розвитку, який є найважливішим фундаментом будь-яких перетворень. Реалізація політиками принципів легітимності та підтримки призводить до утворення якісно нового типу відносин між суб'єктами та об'єктами влади – виникненню довіри. Вона лежить в основі формування загальнодержавної ідентичності, що відображає згоду влади і громадян з приводу вірувань і цінностей.

Отже, на політичну ідентичність українців впливають не лише соціокультурні чинники, а й соціально-класова поляризація українського суспільства. Низький рівень соціального самопочуття українських громадян є серйозною перешкодою консолідації громадян стосовно цілей суспільного розвитку.

О. Л. Вознесенська*

СОЦІАЛЬНИЙ ОПТИМІЗМ В УМОВАХ ДЕСТРУКТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

В умовах гібридного протистояння, заснованого на ціннісному конфлікті в єдиному мовному просторі з країною-агресором, відбулося руйнування старої системи умов і факторів, що впливають на формування оптимістичного чи песимістичного настроїв українців. Але в контексті формування громадської думки не вивчено досвід найновітнішої історії і не зроблені відповідні висновки для розвитку суспільства з урахуванням реалій соціально-економічного та зовнішньополітичного стану України. Наслідком дезорієнтації соціального спрямування людей є суспільні потрясіння, колективні травми, що отримані нашим суспільством за останні роки. І, звісно, на суспільство впливає песимізм, втрата перспективи, скепсис, глибоке безвір'я, духовна зневіра.

Нові умови передбачають нову парадигму людського буття, розвиток самосвідомості, перебудову системи ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, методів мислення, соціальної спрямованості поведінки особистості, що ми й бачимо з перших днів Революції Гідності та війни на Сході країни: волонтерський рух, добровольчі батальйони, реформування всіх гілок влади та зміни у всіх сферах суспільства. Водночас традиційні інститути, що формували соціальну спрямованість людини, частково зруйновані і вже не діють, а нові ще не повністю сформувалися. І найголовніше – все це відбувається в умовах переходу до інформаційного суспільства. ЗМІ стають не стільки джерелом інформації, а й потужним інструментом впливу на суспільну думку, настрої, світоглядні позиції, цінності українців. Додамо, що українське законодавство щодо ЗМІ не є досконалим, що робить їхню діяльність нерегламентованою. Поширення новітніх соціальних медіа призводить до лавиноподібного розповсюдження інформації, що не піддається перевірці на достовірність. Це відбивається на духовно-моральному стані особистості та суспільства.

* к.психол.н., старший науковий співробітник лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, президент ВГО «Арт-терапевтична асоціація».

Соціальний оптимізм найбільш потрібен у кризові періоди, коли є порушення відчуття безпеки, довіри до світу, дефіцит достовірної інформації, підвищена чутливість до емоційно насиченого інформаційного контенту, прихильність суспільства до екстремальних дій, криміналізація соціальних процесів, маргіналізація певних груп населення (вимушені переселенці, учасники бойових дій тощо). Соціальний оптимізм є необхідною умовою перебудови державного устрою, реформування різних сфер життя суспільства.

Враховуючи, що соціальний оптимізм знаходиться в тісній взаємодії з об'єктивними змінами в соціальному бутті, вважаємо вивчення його формування дуже актуальним.

У психології зазвичай ці феномени – оптимізм і песимізм – зводяться до індивідуальних проявів психіки, їх соціальна сутність є маловивченою, але саме вони є особливо важливими під час ворожих інформаційних впливів, коли від настрою та стану суспільства залежить можливість протистояти агресії.

Р. Камісс і Х. Ністіко визначають оптимізм як позитивну когнітивну упередженість, яка разом із самооцінкою та самоконтролем забезпечує суб'єктивне благополуччя індивіда [2].

В основі соціально-філософського підходу до дослідження феномену соціального оптимізму закладено положення щодо загальних тенденцій поведінки кожної людини. На думку Ш. Боташевої, існують стійкі компоненти соціального оптимізму: впевненість, віра, переконаність, надія, ціннісні орієнтації, загальна спрямованість, які можна типологізувати. Взаємодія соціального оптимізму з соціальним буттям призводить до організації основних типів мотиваційної спрямованості індивіда – його оптимізму або песимізму [1].

Ми розглядаємо соціальний оптимізм як позитивні очікування людини, які поширюються на суспільне життя (віра в прогрес, розвиток суспільства), і які підкріплені активною громадською позицією, готовністю діяти на благо суспільства, та усвідомленням себе як суспільно значущої сили.

Якщо розглядати індивідуальний рівень формування соціального оптимізму, власна громадська активність людини є принциповою для оцінки соціального оптимізму. Невпевненість призводить до відсутності дій, відсутність дій не дозволяє людині отримати власний досвід участі у суспільних перетвореннях, що є фактором формування оптимістичної чи песимістичної позиції. Внутрішній локус-контроля також стає індикатором соціального оптимізму як віра у власні можливості впливати не тільки на власне майбутнє, але й на майбутнє суспільства.

Враховуючи, що оптимізм є захисним фактором особистості та суспільства від дистресу та значимим фактором прогнозування суб'єктивного благополуччя [2], соціальний оптимізм можна вважати необхідною умовою виходу суспільства з кризи.

Отже, соціальний оптимізм визначається через індивідуальні параметри – внутрішній локус-контролю, громадську активність, позитивні очікування. І кожен із цих параметрів піддається інформаційним впливам: через емоційну сферу і, як наслідок, на суспільні настрої, формування ціннісної сфери, світогляду, які визначають в тому числі і громадську активність людини, її очікування щодо майбутнього.

Таким чином, в умовах інформаційної війни формування соціального оптимізму ускладнюється і буде визначатися розвитком медіакультури суспільства, рівень якої залежить від поширення медіаосвітніх проектів.

1. Боташева Ш. Х. Социальный оптимизм и пессимизм как философская антропогема : автореф. ... докт. философ. наук : спец. 09.00.11 – социальная философия. – Ставрополь, 2002. – 46 с.
2. Петрова Е. А. Оптимизм как одна из составляющих субъективного благополучия // Вопросы психологии. – 2009. – № 1. – С. 51–58.

І. М. Терюханова*

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: СВОБОДА СЛОВА ЧИ МАНІПУЛЯЦІЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ УКРАЇНЦІВ

Засоби масової інформації є не лише джерелом інформації, а й генератором новітніх поглядів, ідей, впливаючи на соціально-психологічні настрої людей, формуючи загальноприйняті смаки та громадську думку. ЗМІ постійно вдосконалюються, максимально наближаючись до «свого» глядача, враховуючи особливості сприйняття, пам'яті та мислення людей, поліпшуючи умови сприйняття і засвоєння пропонованої інформації. Завдяки цьому ЗМІ впливають на громадську свідомість, маніпулюючи нею.

Маніпуляція свідомістю – це своєрідне панування над духовним станом людей, управління їхньою поведінкою через нав'язування їм ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єкту впливу [1].

В арсеналі ЗМІ існує ціла система прийомів, спрямованих на маніпуляцію громадською думкою: фальсифікація фактів; вибіркковість інформації; спрощення інформації про складні проблеми; стереотипізація інформації; застосування принципу демократії шуму; маніпулятивна семантика та маніпулятивна риторика; постійне ствердження та повторення певних фактів; розподіл проблеми на окремі фрагменти, які важко або неможливо поєднати та усвідомити вцілому; підкреслена терміновість повідомлень, постійна зміна яких позбавляє інформацію будь-якої логічної структури; сенсаційність, яка призводить до замовчування важливої інформації чи відволікання уваги від неї [2].

Завдяки ЗМІ (передусім телебаченню) відбувається звуження і стандартизація індивідуальної свідомості, що позбавляє людину особистості, самостійності, привчає до копіювання пропонованих ЗМІ спрощених життєвих стандартів, стереотипізації мислення у вигляді соціальних та політичних ток-шоу, безкінечних серіалів, блокбастерів з яскравими та жорстокими сценами, нескінченні інтерв'ю з зірками різної величини.

Саме телебачення найбільш ефективно впливає на появу «масової людини». Масова та індивідуальна свідомість існують поряд, доповнюючи одна одну. Людина завжди, з одного боку, прагнула до розвитку індивідуальної свідомості, з іншого – до «розчинення у масі», «почуття ліктя» у випадках, коли їй необхідно звільнитися від негативних емоцій, з якими важко або взагалі

* к.е.н., завідувач відділом робочих місць, профорієнтації та підготовки кадрів Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України.